

پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی

سال سوم، شماره پیاپی ۸، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

تاریخ دریافت: ۹۲/۹/۲۴ تاریخ پذیرش: ۹۲/۱۲/۲۵

صص ۹۹-۱۱۴

بررسی رابطه فرایند جهانی شدن فرهنگی و هویت ملی در ایران (مطالعه موردی: گروه‌های قومی لر شهر نورآباد ممسنی و عرب شهر کنگان و توابع)

بیژن خواجه‌نوری، استادیار بخش جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز*

ماندانا کریمی، دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز

سعاد خجسته، دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان

چکیده

مطالعه حاضر به بررسی رابطه میان فرایند جهانی شدن و هویت ملی در بین دو گروه قومی عرب و لر در ایران پرداخته است. چارچوب نظری تحقیق برگرفته از آرای گیدنز درباره فرایند جهانی شدن و هویت است. برای آزمون فرضیه‌ها ۷۷۰ زن و مرد بین سنین ۱۵ تا ۶۴ سال از دو گروه قومی به شیوه نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب شدند. نتایج به دست آمده در سطح تحلیل رگرسیونی چند مرحله‌ای برای کل جمعیت سبک‌های موسیقایی بومی، سبک فرهنگی، آگاهی نسبت به جهانی شدن، سبک مذهبی، سبک موبایلی و بازاندیشی بر روی هم نزدیک به ۲۵ درصد تغییرات هویت ملی را توضیح داده‌اند. همچنین، در میان گروه قومی عرب متغیرهای مستقل نزدیک به ۲۸ درصد و در میان گروه قومی لر متغیرهای مستقل ۳۴ درصد تغییرات را توضیح داده‌اند.

واژه‌های کلیدی: جهانی شدن، قوم‌گرایی، هویت ملی، بازاندیشی نسبت به جهانی شدن، آگاهی نسبت به جهانی شدن.

مقدمه

به باور مانوئل کاستلز^۱ هویت فرایند ساخته شدن معنا بر پایه یک ویژگی فرهنگی یا یک دسته ویژگی‌های فرهنگی که بر دیگر منابع معنا برتری دارند، تعریف می‌کند. به نظر وی، معناساز بودن هویت بر ساختگی بودن آن نیز دلالت می‌کند. معنا خاصیت ذاتی واژه‌ها و اشیا نیست، بلکه همیشه نتیجه توافق یا عدم توافق است؛ لذا هویت نیز چیزی طبیعی، ذاتی و از پیش موجود نیست، بلکه همیشه باید ساخته شود (پرووس^۲، ۲۰۰۴: ۱).

اگر کل یک جامعه را یک نظام کل در نظر بگیریم، آن‌گاه مجموعه فرهنگ‌های محلی و منطقه‌ای شکل‌دهنده آن جامعه را نیز می‌توانیم خرده نظام‌های فرهنگی بنامیم. انسجام نهایی جامعه، محصول ارتباط منظم میان این خرده نظام‌ها و همچنین ارتباط نظم یافته هر یک از این خرده نظام‌ها با نظام کلی است. اگر هر کدام از این رابطه‌ها نتوانند نقش‌های خود را به درستی ایفا کنند، سیستم نمی‌تواند کارکردهای خود را به درستی اجرا کند. جامعه ایران نیز از این امر مستثنا نیست. جامعه ایران، چند قومیتی است. در طول قرن‌های متمادی اقوام مختلف در سرتاسر مرزهای ایران در کنار یکدیگر زندگی کرده‌اند؛ برای مثال، لرها، عرب‌ها، ترک‌ها و... برای اجرای کارکردهای سیستم کل، هر کدام از این خرده سیستم‌ها نقش‌ها و کارکردهای خود را در قبال سیستم کل و متقابلاً سیستم در قبال آنها انجام داده‌اند. این چندگانگی قومی و نیز مسائل ناشی از تضاد میان حفظ هویت قومی و ایجاد یا تحکیم هویت ملی موجب تنوع غنای فرهنگی کشور ما شده است. در جوامع کثرت‌گرا و چند قومی، ملیت بیشتر بر وحدت سیاسی دلالت دارد و لزوماً به معنای یکسان‌بودگی فرهنگی در میان کلیه اقوامی که تحت لوای مقوله ملیت به سر می‌برند، نیست (عیاری، ۱۳۸۴). همان‌گونه که ظهور چارچوب‌های هویت جمعی غیر ملی تقویت شده، موجب تقویت رشد برخی از همبستگی‌های بی‌قلمرو نیز گردیده است. این پیوندها در زمینه‌هایی مانند سن، طبقه اجتماعی،

جنسیت، نژاد، مذهب و غیره گسترش پیدا کرده‌اند (ساعی ارسی، ۱۳۸۵).

اما در چند دهه گذشته به علت گسترش فرایند جهانی شدن و ورود موج‌های مختلف آن به ایران، انسجام و هماهنگی بین گروه‌های قومی و رابطه آنها با هویت ملی تحت تأثیر قرار گرفته است (احمدی، ۱۳۸۶؛ احمدی، ۱۳۷۸: ۱۷ و ۲۲). جهانی شدن با فناوری‌های خاص خویش موجب تقویت گروه‌های قومی و همچنین، هویت‌های فراملی می‌شود. با گسترش فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، نظیر: ماهواره، اینترنت و... و گسترش شبکه‌های ارتباطی در جهان، فرهنگ مدرن در جهان گسترش یافت. برخی بر این باورند که فرایند جهانی شدن، شبکه‌های ارتباطی و ماهواره‌ها در پی یکسان‌سازی فرهنگ جهانی هستند؛ بدین معنی که گفته می‌شود جهان در پرتو فناوری‌های ارتباطی - اطلاعاتی نوین به سرعت روی به سوی یکسانی و به تعبیر دقیق‌تر، تحلیل رفتن در فرهنگ جوامع پیشرفته غربی نهاده است. بنابراین، باید در انتظار محو شدن تدریجی انواع فرهنگ‌های خرد در درون یک فرهنگ فراگیر جهانی بود (خواجه‌نوری، ۱۳۸۴: ۶؛ عیاری، ۱۳۸۴)، اما برخی معتقدند که این فرایند در عین حال موجب خلق تمایزات گوناگون میان مردم شد (خواجه‌نوری، ۱۳۸۴: ۶).

برخی طرفداران این بحث هستند که با گسترش فرایند جهانی شدن، کشورهای دارای گروه‌های قومی، دچار بحران اساسی شده، با رشد جنبش‌های قومی، هویت ملی و یکپارچگی کشورهای مذکور در معرض چالش جدی قرار می‌گیرند (هاروی^۳، ۱۹۹۰؛ جلالی‌پور و قنبری، ۱۳۸۸). برخی نیز پیامد نهایی این دگرگونی را فروپاشی سرزمینی این کشورها و ظهور کشورها و دولت‌های جدید مبتنی بر هویت قومی می‌دانند (شیخی، ۱۳۸۷). برخی نیز معتقدند که در برخورد با فرایند جهانی شدن گروه‌های قومی دست به بازسازی هویت خود زده، ترکیبی از امر محلی - جهانی را شاهد خواهیم بود (توسلی و قلی‌پور، ۱۳۸۶؛ قلی‌پور، ۱۳۸۴؛ حکیمی، ۱۳۹۰؛ احمدزاده، ۱۳۸۶؛ بلا، ۲۰۰۳؛ به نقل از حبی و همکاران، ۱۳۸۹؛ پلوس^۴، ۲۰۰۵).

³ Harvey.

⁴ Pluss.

¹ Manuel Castells

² Peter Prevos.

بر روی هویت ملی این دو گروه قومی و مقایسه آنها با یکدیگر در ایران صورت نگرفته است.

مرور آثار دیگران

جلایی‌پور و قنبری در بررسی هویت ملی و ارزش‌های جهانی شدن نشان دادند که ارزش‌ها و گرایش به ارزش‌های جهانی شدن سبب برجستگی بیشتر هویت قومی در برابر هویت ملی در میان اعراب خوزستان شده است. در عین حال، داده‌های کیفی نشان‌دهنده پتانسیل بالایی برای ادغام اجتماعی یا پذیرش اجتماعی اعراب با سایر اقوام خوزستانی است (جلایی‌پور و قنبری، ۱۳۸۸).

نتایج تحقیق توسلی و قلی‌پور، حاکی از آن است که لرها علی‌رغم تفاوت‌های فرهنگی که در میان خویشتن دارند، برخی خصیصه‌های فرهنگی مشترک دارند که مشخصاً بیانگر هویت قومی آنهاست؛ آنها بخش دیگری از هویت فرهنگی خود را به شیوه‌ای عام‌گرایانه بازسازی می‌کنند؛ یعنی با پذیرفتن عناصر مدرن و جهانی در کنار عناصر محلی و قدیمی، ترکیب ظریفی از امر محلی و جهانی را به وجود آورده‌اند؛ تمام عناصر فرهنگی در میان این قوم از قدرت هویت‌سازی همسانی برخوردار نیستن؛ عناصری که در درون فرایندهای قدرت، تفاوت و مقاومت قرار می‌گیرند، توان هویت‌سازی بالائتری دارند (توسلی و قلی‌پور، ۱۳۸۶).

لهسایی‌زاده و همکاران نیز در مطالعه خود، تأثیر متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، شغل، درآمد خانواده، میزان مالکیت خانواده، احساس محرومیت نسبی در بعد اقتصادی، سابقه شهرنشینی، منطقه مسکونی (عرب‌نشین و مختلط)، میزان اعتماد به قوم، پایبندی به هنجارهای قومی، تحصیلات، استفاده از وسایل ارتباط جمعی، رضایت از نظام سیاسی، مشارکت در امور سیاسی و احساس محرومیت نسبی در بعد سیاسی بر متغیر هویت قومی را سنجیده و در آخر رابطه بین متغیر هویت قومی و هویت ملی در نمونه آماری را مورد آزمون قرار داده‌اند. نتایج تحلیل دو متغیره داده‌ها (آزمون تی، تحلیل واریانس و رگرسیون ساده) نشان از معنادار بودن رابطه بین

سرزمین ایران در مقوله تنوع زبانی و قومی در جهان با ۲۴ درصد همانندی در رتبه شانزدهم است (افتخاری، ۱۳۷۸). قوم لر از اقوام کهن ایرانی است که در گذر زمان به دو دسته لر کوچک و لر بزرگ تقسیم شده است. شهرستان نورآباد ممسنی در شمال غربی و غرب استان فارس واقع شده است و بخشی از منطقه زاگرس غربی به شمار می‌آید. این شهرستان دارای طوایف متعددی است که در کنار هم ترکیب متفاوتی را به لحاظ دسته‌بندی‌های سنتی شکل داده‌اند. شهرستان نورآباد ممسنی از دوره پهلوی اول دچار تحولات ناشی از فرایند نوسازی شد و در این تحولات، ساختارهای سنتی در ابعاد اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دستخوش دگرگونی‌های تدریجی شدند (میرفردی، ۱۳۷۹). قوم لر شهر نورآباد ممسنی ارتباط زیادی با کلان‌شهر شیراز دارند که در تحقیقات پیشین مشخص شده است که تحت تأثیر فرایند جهانی شدن است (خواجه‌نوری، ۱۳۸۵، الف). از سوی دیگر، قوم عرب در جنوب غربی ایران ساکنند. وقوع انقلاب اسلامی و فضای انقلابی موجب طرح گرایش‌های ناسیونالیسم عربی و گسترش آن گردید، لکن جنگ تحمیلی مانع از بروز آنها و موجب انسجام ملی گردید. بهبود وضعیت اقتصادی اعراب و تعلقات دینی آنها که غالباً شیعه هستند، موجب کاهش فعالیت گسست شده است و عموماً با نظام ملی همسو هستند. آسیب‌پذیری این قوم عمدتاً از عوامل ذیل متأثر است: ۱- همجواری این قوم با اعراب؛ ۲- بیکاری و جوان بودن جمعیت عربی در مقایسه با وضعیت اقتصادی اعراب منطقه می‌تواند موجب احیای گرایش‌های قومی در منطقه باشد (افتخاری، ۱۳۷۸). یکی از خصوصیات عرب‌های کنگان ارتباط زیاد آنها با کشورهای عربی حاشیه خلیج فارس است.

به این منظور، این مطالعه به این دو گروه قومی پرداخته است که مطالعاتی که در خصوص رابطه فرایند جهانی شدن فرهنگی و هویت ملی تاکنون انجام شده، نتوانسته‌اند به مطالعه مقایسه‌ای این گروه‌ها بپردازند در نتیجه، در این تحقیق بر آن شدیم که به صورت مقایسه‌ای تأثیرپذیری این گروه‌های قومی را در رابطه با جهانی شدن بررسی کنیم. به طور کلی، مطالعه

نیز معتقدند که جهانی شدن به توجه به علایق خصوصی، همچون هویت قومی و یا هویت‌های فراملی به جای هویت ملی منجر شده است (ادواردس و سن^۳، ۲۰۰۴: ۱؛ لیبر و ویسبرگ^۴، ۲۰۰۲؛ یوشینو، ۱۹۹۲؛ به نقل از جی و همکاران، ۱۳۸۹؛ خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۸۹؛ نساج، ۱۳۸۷؛ جی و همکاران، ۱۳۸۹؛ لهسای زاده و همکاران، ۱۳۸۸؛ آموسی، ۱۳۸۴؛ عیاری، ۱۳۸۴). به باور هال^۵، دولت_ملت امروزه به خاطر فرایندهای فرهنگی به حاشیه رانده شده است. اندیشه‌ها و افکار از طریق ماهواره و اینترنت از مرزهای ملی می‌گذرند. محصولات فرهنگی از طریق شرکت‌های بین‌المللی وارد کشورها می‌شوند و کنترلی از جانب دولت بر روی آنها صورت نمی‌گیرد. تضعیف دولت_ملت باعث شده که دولت‌ها دیگر آن اعتبار و همگنی و انسجامی را که فکر می‌کردند در نزد مردم دارند، از دست بدهند. با تضعیف دولت_ملت واکنش‌هایی همزمان در دو مسیر به جریان می‌افتد: از یک سو، میل به فرارفتن از خود و جهانی شدن دارد و از سوی دیگر، تمایل به محدود شدن، به محلی شدن دارد (هال، ۱۳۸۳).

اگر چه فرایند جهانی شدن به نوعی تمامی ارکان حیات بشری و نه فقط فرهنگ را تحت تأثیر قرار داده است، ولی به طور همزمان می‌تواند موجب برجسته شدن فرهنگ‌ها و هویت‌های جمعی خاص در درون همین فرایند شبیه‌ساز شود (عیاری، ۱۳۸۴).

بخشی از این تمایزات بر گرفته از سبک‌های گوناگون زندگی است که افراد از طریق آنها سعی در ایجاد تمایز بین خویش و دیگران می‌نمایند (ابادری، چاوشیان، ۱۳۸۱: ۶). در کنار این تحولات، گسترش و تنوع فعالیت‌های فراغتی که خود متأثر از فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی است، از اهمیت زیادی برخوردار است. استفاده از رایانه و امکانات مختلف آن، همچون شبکه‌های مجازی، وب‌گردی، کسب اطلاعات از طریق اینترنت و استفاده از تلفن همراه و امکانات روزافزون آن و همچنین، استفاده از ماهواره و نفوذ آن در بین خانواده‌ها، موجب شکسته شدن مرزهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی

متغیرهای فوق، (به غیر از جنس، وضعیت تأهل و سابقه شهرنشینی) با هویت قومی داشت و رابطه هویت قومی و هویت ملی در جهت منفی آن تأیید شد (لهسای زاده و همکاران، ۱۳۸۸).

آموسی در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به مطالعه تأثیر جهانی شدن بر احساس تعلق هویت قومی و ملی در میان جوانان کرد شهر پیرانشهر پرداخته است. بر این اساس، وی معتقد است شرایط جهانی شدن و رواج گسترده رسانه‌های قومی مانند شبکه‌های ماهواره‌ای، موجب تقویت عناصر هویتی قوم کرد، شامل: زبان، لباس، وفاداری سرزمینی و ملی‌گرایی قومی شده است، به طوری که کردها به لحاظ هویت فرهنگی، خود را با سایر اقوام ایرانی مشترک می‌دانند؛ هر چند میان هویت ایرانی و حوزه سیاسی فاصله‌گذاری مشخصی انجام می‌دهند (آموسی، ۱۳۸۴).

با نظر به نتایج تحقیقات فوق مشخص می‌شود که نمی‌توان به یک نتیجه‌گیری کلی در خصوص عملکرد فرایند جهانی شدن در جوامع مختلف رسید. همچنان‌که گیدنز نیز بر این امر تأکید می‌کند که نتایج متفاوت فرایند جهانی شدن در جوامع مختلف به بستر اجتماعی آن جامعه بر می‌گردد. بنابراین، اولاً مشخص نیست که آیا گروه‌های قومی لر و عرب به لحاظ آماری دارای تفاوت معنی‌داری در هویت ملی هستند و دوم اینکه آیا جهانی شدن و مؤلفه‌های سازنده آن بر هویت ملی این دو گروه تأثیر می‌گذارند و سوم این‌که میزان تأثیرگذاری فرایند جهانی شدن بر این دو گروه به چه صورت است. برای این مقصود عرب‌های کنگان از توابع بوشهر و اطراف آن و همچنین، لرهای شهر نورآباد ممسنی از استان فارس برای این مقصود انتخاب و مقایسه شدند.

مروری بر نظریات موجود و ارائه چارچوب نظری

فرایند جهانی شدن موجب تغییر در منابع هویتی و هویت‌گزینی افراد جامعه می‌شود؛ بدین معنا که بعضی متفکران بر این عقیده‌اند که جهانی شدن هویت ملی افراد را تقویت می‌کند (اسکلر^۱، ۱۹۹۹: ۳۲۲؛ ساساکی^۲، ۲۰۰۴: ۶۹) و عده‌ای

³ Edwards & Sen.

⁴ Liber & Weisberg.

⁵ Hall.

¹ Sklair.

² Sasaki.

میزان زیادی به مسایل مربوط به آگاهی نسبت به این امر نیز وقوف داریم و این نیز از جهتی به این دلیل است که آگاهی واجد فحوای بازانديشی است (رابرتسون، ۱۳۸۲: ۳۷۷)، اما از منظر گیدنز، جهانی شدن در واقع به معنای در هم گره خوردن رویدادهای اجتماعی و روابط اجتماعی سرزمین‌های دوردست با تار و پود موضعی یا محلی جوامع دیگر است. در این فرایند، هیچ‌کس قادر نیست از تحولات ناشی از گسترش تجدد، مصون بماند یا برخلاف آن گزینشی به عمل بیاورد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۲). ویژگی خاص مدرنیته، پویایی، تأثیر جهان‌گستر و تغییر دادن رسوم سنتی است. تضاد با سنت، ذاتی مفهوم مدرنیته است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۴). در سایه مدرنیته، در فرهنگ‌هایی که تحت تأثیر آن قرار گرفته‌اند، تصویب عملکرد به خاطر سنتی بودن دیگر کارایی ندارد (همان: ۱۳۷۷: ۴۶). تنها در پرتو دانشی که اعتبارش را از سنت نگرفته باشد، می‌توان سنت را توجیه کرد (همان: ۱۳۷۷: ۴۶-۴۷).

مدرنیته سبب می‌شود که افراد هر چه بیشتر از قید انتخاب‌هایی که سنت به طور معمول در اختیار آنها قرار می‌دهد، رها شوند و بدین ترتیب، فرد را رو در روی تنوع غامضی از انتخاب‌های ممکن قرار می‌دهد و به دلیل آن که دارای کیفیتی غیر شالوده‌ای است، چندان کمکی به فرد ارائه نمی‌دهد تا وی را در گزینش‌هایی که باید به عمل آورد، یاری دهد. در دنیای مدرن، منابع هم‌ارز دیگری برای تفسیر کنش در دسترس افراد قرار دارد و همین امر تنوع گزینه‌ها را زیاد کرده است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۱۹).

به نظر گیدنز (۱۳۷۸: ۱۲۰)، سبک زندگی و هویت اجتماعی انسان امروزی، با انسان ماقبل مدرن تفاوت زیادی دارد و فرایند هویت‌یابی تابع خصوصیات تجدد شده است. اهمیت شیوه زندگی در شکل‌گیری هویت، با توضیح پدیده جهانی شدن، بیشتر نمودار می‌شود. پیشرفت در فناوری‌های ارتباطی به عنوان مهمترین منبع تجربه باواسطه در فرایند هویت‌یابی، تأثیری عظیم بر هویت شخصی و همچنین، بر ساختارهای روابط اجتماعی به جای گذاشته است. با توسعه وسایل ارتباط جمعی، به‌ویژه ارتباطات الکترونی، تداخل

شده‌اند. این تحولات تکنولوژیک علاوه بر تأثیر بر ذوق، سلیقه و نیاز ارتباطی آنها، گذراندن اوقات فراغت، نگرش به خود و جامعه‌شان، میزان هویت ملی‌شان و... را نیز تحت تأثیر قرار داده است. دو فرایند رسانه‌ای شدن و خانگی شدن توصیف‌کننده گذران بخش عمده‌ای از فراغت مردم در جوامع مدرن امروزی است. کسانی که این نحوه گذران اوقات فراغت خود را تجربه می‌کنند و برای سرگرم شدن به طور فزاینده‌ای به رسانه‌های جدید متکی می‌شوند، از اجتماع و جامعه خود به نحوی دوری می‌کنند (ذکایی، ۱۳۸۳).

مهمترین نظریه‌هایی که می‌توان از آنها در جهت بررسی رابطه بین فرایند جهانی شدن و هویت ملی استفاده کرد، آراء رابرتسون^۱ و گیدنز در حوزه جهانی شدن فرهنگی است به نظر رابرتسون، فرایند جهانی شدن در هم فشرده شدن جهان و تبدیل آن به مکانی واحد است. نمود فرهنگی جهانی شدن یا نحوه درک مردم از جهان، چونان مکانی واحد محور کار وی را تشکیل می‌دهد (رابرتسون، ۱۳۸۲: ۶۷). نیروهایی که فرایند جهانی شدن را به پیش می‌برند، در یک بستر فرهنگی و منطبق با فرایند عام‌گرایی به پیش می‌روند، اما در عین حال، به طور خاص بازانديشانه و بر اراده‌گرایی شناسایی منطبق می‌شود.

تلاش رابرتسون آستی دادن بین این دو مفهوم عام و خاص است. به نظر می‌رسد مفهومی که می‌تواند بین این دو رابطه‌ای ایجاد کند، مفهوم «هویت» است. «وضعیت معاصر بازنمایی هویت اشاره به این دارد که در زمان حاضر هویت را باید در رابطه با دو وضعیت متفاوت مورد توجه قرار دهیم: نخست به عنوان واکنش فرهنگی به فرایندهایی که می‌توانند از حیث دامنه و اهمیت جهانی باشند؛ دوم در رابطه با واحدی که به عنوان نظام جهانی شناخته شده است» (رابرتسون، ۱۳۸۲: ۲۰۹).

در اینجا دامنه و عمق آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک محل واحد از اهمیت برخوردار است. وقتی که جهانی شدن در اوضاع و شرایط کنونی سخن به میان می‌آوریم، به

¹ Robertson

جنبش‌هایی که امکان پذیر شدن هویت‌سازی سنتی را وعده می‌دهند، بسیج می‌شوند. یکی از انواع این جنبش‌ها، جنبش‌های قومی است (گل‌محمدی، ۱۳۸۱ به نقل از نساج، ۱۳۸۷). به زعم وی، جهانی شدن امکانی برای هویت‌های محلی پدید می‌آورد و به‌ویژه بُعد فرهنگی آنها را تقویت می‌نماید. لذا، جهانی شدن عامل افزایش اهمیت منطقه‌گرایی، ملی‌گرایی محلی، قوم‌گرایی محلی، عدم تمرکزگرایی و واگذاری قدرت نیز شده است. جهانی شدن موجب تمرکززدایی از قدرت دولت ملی می‌شود (جلایی‌پور و قنبری، ۱۳۸۸).

نتایج تحقیقات نشان‌دهنده آن است که ایران در جهت تغییرات مختلف متأثر از فرایند جهانی شدن قرار گرفته است. در برخی از حوزه‌ها این فرایند تأثیرات قاطع‌تری گذاشته و در برخی دیگر، مقاومت عناصر سنتی بیشتر بوده است؛ برای مثال، به دلیل تعاملات اقتصادی ایران با خارج از مرزهای آن، این تأثیرات برجسته بوده است (بهکیش، ۱۳۸۱). همچنین، نتایج تحقیقات رسمی و غیررسمی در خصوص فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی حکایت از گسترش و نفوذ شدید رسانه‌های نوین، همچون تلفن همراه، ماهواره و اینترنت در ایران دارد (خواجانه‌نوری، ۱۳۸۵). خبرگزاری مهر به نقل از مرکز مدیریت توسعه ملی اینترنت - متمان- بیان داشته است که "بالغ بر ۶۱,۰۶ درصد جمعیت کشور به اینترنت متصل می‌شوند. براین اساس، با توجه به جمعیت ۷۵ میلیون و ۱۴۹ هزار و ۶۶۹ نفر در کشور، شمار کاربران اینترنت ۴۵ میلیون و ۸۸۴ هزار و ۱۴۴ نفر و تعداد مشترکان این پروتکل ارتباطی ۳۲ میلیون و ۸۳۸ هزار و ۶۱۹ نفر تا پایان سال ۹۱ اعلام شده است" (خبرگزاری مهر، ۱۳۹۲). همچنین، در حوزه سیاست ورود ایران به بسیاری از قراردادهای بین‌المللی و تحت نظارت سازمان ملل متحد خود نشان‌دهنده تأثیر جهانی شدن سیاست در حوزه فعالیت‌های سیاسی در ایران است.

اما در حوزه فرهنگ و ارکان آن، از ورود تدریجی همراه با مقاومت فرهنگ محلی در برابر ارزش‌ها و هنجارهای وارداتی و عمدتاً متأثر از غرب در ایران خبر می‌دهد. ایرانیان به تدریج به این درک رسیده‌اند که در دنیای واحدی به سر می‌برند و علاوه بر آنها کنشگران مختلفی در سطوح متفاوت

توسعه هویت شخصی و نظام‌های اجتماعی تا حد موازین و معیارهای عام و جهانی بیش از پیش محسوس شده است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۲۰). جهانی شدن فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، سبب شده است مردم در مناطق گوناگون از شیوه‌های زندگی، ارزش‌ها و هنجارهای رفتاری سایر مناطق جهان آگاه شوند. این امر می‌تواند به دگرگونی و یا تقویت شیوه‌های زندگی، ارزش‌ها و هنجارها بینجامد (نرو-فرونفروم، ۲۰۰۲). این فناوری‌ها عامل اصلی ارائه فرهنگ جهانی و نسبییت فرهنگی است. همچنین، آنها به یکی از ابعاد مدل گیدنز در خصوص فرایند جهانی شدن؛ یعنی، تقسیم کار بین‌المللی بر می‌گردد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۹۰). این بُعد به توسعه صنعتی مرتبط است. به نظر وی، یکی از مهمترین تأثیرهای صنعت‌گرایی، دگرگونی در تکنولوژی‌های ارتباطات بوده است (گیدنز، ۱۳۷۷: ۹۲).

برخی کارکرد دوگانه‌ای برای جهانی شدن قائل هستند که از یک طرف باعث از بین رفتن هویت‌های بومی، محلی و قومی، ملی و در نتیجه، شکل‌گیری هویت‌های جهانی و مدرن و از طرف دیگر، باعث برانگیخته شدن هویت طلبی گروه‌های قومی و ملی خواهد شد که می‌خواهند هنجارها و باورهای فرهنگی و هویت خود را از نابودی نجات دهند (گیدنز، ۱۳۷۹: ۱۳؛ میر محمدی، ۱۳۸۱، آریلی^۲، ۲۰۱۲). گیدنز معتقد است که در فرایند نوسازی، بستر هویت‌سازی دگرگون می‌شود. هر اندازه سنت، نفوذ خود را از دست می‌دهد، افراد به چک و چانه‌زدن بر سر گزینش شیوه زندگی خود از بین گزینه‌های گوناگون وارد می‌شوند و می‌کوشند برای رهایی از بحران هویت به منابع و ابزارهای هویت‌سازی سنتی متوسل شوند.

متوسلان به این شیوه در جست‌وجوی آرامش و امنیتی هستند که فضاها نسبتاً بسته فرهنگی اجتماعی موجود در جوامع سنتی فراهم می‌کند. بنابراین، به آسانی جذب جنبش‌هایی می‌شوند که در واکنشی دفاعی به فرایند جهانی شدن، بازسازی و احیای چنان فضاهایی را وعده می‌دهند. بنابراین، افراد و گروه‌های زیادی، در برابر ایدئولوژی‌ها و

¹ Nro- frauenforum.

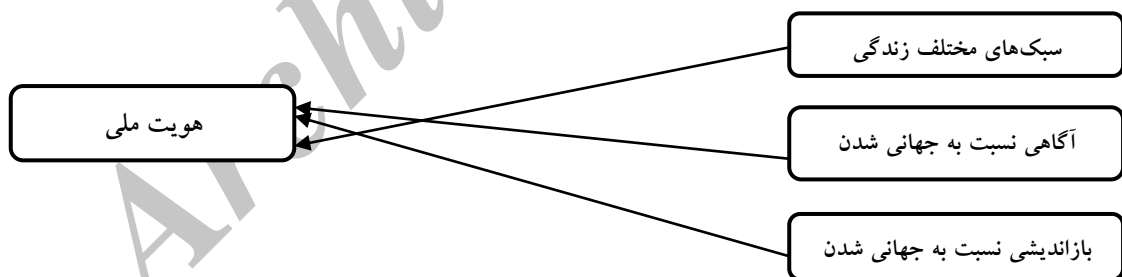
² Ariely.

آنها شده است (خواجه‌نوری، ۱۳۸۵ الف و ب؛ ۱۳۸۶؛ گرگی، ۱۳۸۵؛ رحمت‌آبادی و آقابخشی، ۱۳۸۵). همچنین، این شیوه‌های مختلف زندگی را می‌توان در رویکردهای به علم‌اندوزی و بخصوص علوم جدید در میان جوانان، استقبال از خوراکی‌های مختلف، همچون فست‌فودها، انواع آرایش‌ها، پوشش‌ها، نحوه همسرگزینی، ... بسیاری از پدیده‌های خُرد و کلان جامعه مشاهده نمود.

یافته‌های عبدالهیان نشان می‌دهد که جامعه ایران به سمت تغییر ارزش‌ها براساس تأثیر ترکیبی متغیرهای سن، جنس، تکرر اطلاعات که از منابعی، نظیر: خانواده، گروه همسالان، نظام ارتباطی نوین و تجربه شخصی ناشی می‌شود، گام بر می‌دارد (عبدالهیان، ۱۳۸۳). با توجه به این مباحث، برای مطالعه جهانی شدن فرهنگی می‌توان از شاخص‌های آگاهی نسبت به جهانی شدن، بازاندیشی و سبک زندگی نام برد. بر این اساس، در مطالعه پیش رو مدل نظری تحقیق و فرضیه‌های تحقیق به شکل زیر تنظیم شده‌اند:

بر زندگی آنها اثر می‌گذارد. امروزه آگاهی نسبت به جهانی واحد، بخصوص در بین گروه‌های نخبه و علاوه بر آنها در سطوح پایین‌تر (لایه‌های پایین‌تر طبقات اجتماعی) در ایران کاملاً مشهود است. شناخت فرهنگ‌های مختلف و نسبی بودن فرهنگ خودشان، که مرهون رسانه‌های جدید از جمله کانال‌های ماهواره‌ای، دسترسی به اینترنت و مسافرت به کشورهای دیگر است، گروه‌های مختلف را به اتخاذ شیوه‌های زندگی بازاندیشانه در حوزه‌های مختلف رفتارهای فردی و اجتماعی وا می‌دارد. این رفتارها تدریجاً تمامی عرصه‌ها را در بر می‌گیرد؛ برای مثال، از تحصیل علم و باورهای مرتبط با آن تا نحوه لباس پوشیدن و خوراک خوردن، از رفتارهای سیاسی تا رفتارهای اقتصادی همگی درگیر رویکردی بازتابندگی می‌شوند. بر این اساس، گرایش‌های نوگرایانه در ابعاد زندگی مادی و معنوی در بخش‌های مختلف جامعه در حال شکل‌گیری و گسترش است. در چنین اوضاعی، ایرانیان با فرصت‌های فراوان برای گزینش شیوه‌های مختلف زندگی خود روبه‌رو شده‌اند که این شیوه‌ها موجب تغییر در هویت

مدل تحقیق

ملی رابطه وجود دارد.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیات تحقیق

- ۱) به نظر می‌رسد بین سبک‌های مختلف و هویت ملی رابطه معنی‌داری وجود دارد.
- ۲) به نظر می‌رسد بین بازاندیشی نسبت به جهانی شدن و هویت ملی رابطه وجود دارد.
- ۳) به نظر می‌رسد بین آگاهی نسبت به جهانی شدن و هویت

روش تحقیق

پژوهش حاضر مبتنی بر روش پیمایشی بوده و از پرسشنامه به عنوان ابزار پژوهش استفاده شده است. واحد تحلیل افراد ۱۵ تا ۶۴ سال به بالا از قوم عرب ساکن شهرستان کنگان در استان بوشهر و قوم لر ساکن نورآباد ممسنی در استان فارس،

اصلاح هویت خود، چه بودن و چگونه بودن، این شدن خود را پیوسته بازننگری می‌کنند (گیدنز؛ ۱۳۷۸ به نقل از رجب‌لو، ۱۳۸۹). برای سنجش این متغیر سه گویه تهیه شد که در قالب طیف لیکرت به پاسخگویان ارائه گردید. ضریب پایایی گویه‌های طیف برابر با ۰/۶ بود.

سبک زندگی: شیوه زندگی مجموعه‌ای کم و بیش جامع از عملکردهاست که فرد آنها را به کار می‌گیرد، چون، نه فقط نیازهای جاری او را برآورده می‌سازند، بلکه روایت خاصی را هم که وی برای هویت شخصی خود برگزیده است، در برابر دیگران مجسم می‌سازد (گیدنز، ۱۳۷۸: ۱۲۰). فاضلی شاخص‌های سبک زندگی را به شرح زیر طبقه‌بندی کرده است: (۱) مصرف فرهنگی؛ (۲) فعالیت‌های فراغت؛ (۳) شاخص‌های پراکنده، شامل: مدیریت بدن، الگوهای خرید، نام‌گذاری کودکان، رفتار خانوادگی و الگوی مصرف غذا (فاضلی، ۱۳۸۲: ۱۲۷).

یافته‌ها

پیش از بررسی فرضیه‌های تحقیق به بررسی اعتبار سازه پرسشنامه در ارتباط با سبک‌های مختلف زندگی پرداخته می‌شود. برای این مقصود از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. محاسبه تحلیل مؤلفه‌های اصلی سؤال‌های سبک زندگی نشان داد که اندازه "مقیاس کفایت نمونه‌گیری کایزر - مایر - اولکین" (KMO) برای سؤال‌های ۳۱ گانه سبک زندگی برابر با ۰/۸۸۶ و نشان‌دهنده کفایت نمونه‌هاست. همچنین، مشخصه آزمون کرویت بارتلت^۲، برابر با ۱۳۲۵۰/۹۷۶، و از لحاظ آماری معنادار است ($p=0/000$) که نشان می‌دهد تفکیک عامل‌ها بر اساس بارهای عاملی به درستی اجرا شده و بین عامل‌ها همپوشانی وجود ندارد. همچنین، مشخص شد که در مجموع ۱۰ عامل قابل تفکیک است که تا بیش از ۵۷/۳ درصد از کل واریانس سبک زندگی در ۱۰ عامل به ترتیب تبیین می‌شود.

اعم از زن و مرد هستند. شیوه نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای بود؛ بدین معنی که از بین مناطق سرشماری هر شهر، شماری منطقه به‌گونه تصادفی برگزیده و سپس درون هر منطقه به نسبت وجود خانواده‌ها، بلوک‌های کوچکتر به عنوان یک خوشه در نظر گرفته شدند. خانوارهای درون خوشه‌ها تحلیل شدند و در صورت وجود یک فرد با ویژگی سنی بالا در خانواده با او مصاحبه شد. برای محاسبه حجم نمونه پژوهش، از فرمول برآورد نمونه کوکران استفاده شد. جامعه آماری این تحقیق ۷۷۰ نفر بوده است (۴۰۰ عرب و ۳۷۰ لر).

تعریف مفاهیم

هویت ملی: هویت ملی به خصیصه‌های (عناصر و نمادها) متمایز یک گروه و احساس وفاداری به آن خصیصه‌ها اشاره دارد. دامنه وسیعی از خصیصه‌ها را می‌توان برای تمایز برشمرد که از آن میان، سرزمین، دین و آیین، آداب و رسوم، تاریخ و زبان و ادبیات از مهمترین عناصر محسوب می‌شوند (خواجهنوری و همکاران، ۱۳۸۹). برای سنجش هویت ملی ۱۱ گویه تهیه شد که در قالب طیف لیکرت به پاسخگویان ارائه گردید. ضریب پایایی گویه‌های طیف برابر با ۰/۸۱ بود.

آگاهی نسبت به جهانی شدن: نشان‌دهنده میزان آگاهی پاسخگویان از روابط جهانی و جایگاه ایران در این روابط است. بر این اساس، برای سنجش این متغیر تعداد ۱۰ گویه با طیف لیکرت ساخته شد. این متغیر در سطح فاصله‌ای سنجیده شد. برای سنجش این سازه پنج گویه تهیه شد که در قالب طیف لیکرت به پاسخگویان ارائه گردید. ضریب پایایی گویه‌های طیف برابر با ۰/۶۵ بود.

بازاندیشی نسبت به جهانی شدن: زندگی اجتماعی در برگیرنده این واقعیت است که کارکردهای افراد پیوسته بازنسجی می‌شود؛ یعنی با اصلاح به وسیله داده‌های تازه، ویژگی‌های آن به گونه‌ای اساسی دگرگون می‌شود. گیدنز بر این باور است که در جامعه مدرن، انسان‌ها، با آفرینش و

¹ Kaiser Meyer Olkin measure of sampling adequacy.

² Bartlett's test of sphericity.

جدول ۱- نتایج تحلیل عاملی سبک‌های زندگی

ابعاد	عامل‌های سبک زندگی										اجزای سبک زندگی
	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم	عامل ششم	عامل هفتم	عامل هشتم	عامل نهم	عامل دهم	
سبک مذهبی	۰/۸۱۱										شرکت در جلسه‌های مذهبی
	۰/۷۸۸										همکاری با هیأت‌های دینی
	۰/۷۱۰										تماشای برنامه‌های مذهبی تلویزیون داخلی
	۰/۷۰۱										شرکت در نمازهای جماعت
	۰/۶۸۵										انجام فعالیت‌های مذهبی در خانه (مانند نمازهای روزانه)
	۰/۶۸۱										حضور در مساجد، کلیسا یا کنیسه، آتشکده و ...
	۰/۵۸۸										گوش دادن به برنامه‌های مذهبی رادیوی داخلی
	۰/۵۴۴										حضور در مکان‌های زیارتی (مانند امام‌زاده‌ها)
	۰/۵۴۲										شرکت در انجمن‌های محلی، ...
	۰/۴۷۹										همکاری با گروه‌ها، تشکل‌های سیاسی
سبک فراغت مدرن	۰/۷۴۳										گوش دادن به موسیقی جاز، رپ، راک
	۰/۶۹۹										گوش دادن به موسیقی خارجی کلاسیک
	۰/۶۹۶										پوشیدن لباس به سبک غربی
	۰/۶۴۱										استفاده از CD, DVD, MP3 موسیقی، Mp4, player
	۰/۶۲۴										گوش دادن به موسیقی پاپ ایرانی لوس آنجلسی
	۰/۵۵۴										حضور در سینماها، تئاتر، ...
	۰/۴۷۹										صرف غذا در رستوران، فست فود، ساندویچ فروشی
۰/۴۶۱										عدم فعالیت‌های مذهبی	
سبک علمی - آموزشی	۰/۷۱۵										جزوه‌ها و یا کتاب‌های کمک درسی در منزل
	۰/۶۴۹										فیلم‌ها و یا CDهای آموزشی در منزل
	۰/۶۳۶										بازدید از نمایشگاه‌های علمی و یا هنری در طول سال
	۰/۵۷۵										حضور در کتابخانه‌ها در طول ماه
	۰/۵۷۱										اینترنت برای کارهای آموزشی در منزل و یا خارج از آن
	۰/۵۶۷										خرید کتاب‌های غیر درسی در طول سال
	۰/۵۰۵										حضور در کلاس‌های آموزش زبان خارجی در طول سال
	۰/۵۰۴										حضور در کلاس‌های علمی همچون آموزش رایانه (کامپیوتر) و نرم‌افزارهای آن

سبک اینترنتی	۰/۷۶۲	وبگردی
	۰/۷۶۰	استفاده از پست الکترونیکی (ایمیل)
	۰/۶۸۰	استفاده از اینترنت برای به دست آوردن خبر، اطلاعات مورد نیاز
	۰/۶۶۱	استفاده از فیس بوک، توئیتر
	۰/۶۵۵	چت کردن با اینترنت
سبک آموزشی - هنری	۰/۷۲۰	حضور در مکان‌های زیارتی (مانند امامزاده‌ها)
	۰/۷۱۰	کلاس نقاشی، خطاطی، موسیقی
	۰/۶۷۲	انجام فعالیت هنری مانند نقاشی، نوازندگی، ...
	۰/۵۳۷	حضور در کلاس‌های آموزش هنری در طول سال
سبک موبایلی	۰/۸۳۸	ارسال پیامک
	۰/۷۵۰	استفاده از بلوتوس
	۰/۵۵۷	مکالمه با دیگران (از طریق موبایل)
	۰/۷۴۸	گوش دادن به برنامه‌های رادیوهای خارجی
	۰/۶۶۱	حضور در مهمانی‌های دوستانه (Party)
	۰/۵۰۱	مطالعه روزنامه‌ها و مجلات داخلی جدید
	۰/۴۲۶	همکاری با انجمن‌های علمی، ادبی یا هنری
سبک موسیقایی بومی	۰/۶۷۸	گوش دادن به موسیقی مجاز پاپ ایرانی (عبداللهی، عصار)
	۰/۵۹۸	گوش دادن به موسیقی سنتی ایرانی (مانند شجریان، ...)
سبک ورزشی	۰/۷۲۳	شنا کردن
	۰/۶۰۰	ورزش والیبال، بسکتبال، کوهنوردی، ...
	۰/۵۶۹	کار با دستگاه‌های مختلف ورزشی در باشگاه یا پارک‌ها
سبک فراغتی معمولی	۰/۶۶۲	پیاده‌روی به عنوان ورزش
	۰/۶۲۶	حضور در پارک‌ها و تفریح‌گاه‌ها
	۰/۴۷۹	در کنار دوستان همجنس بودن

درصد اطمینان، معنی‌دار نبوده است.

آماره‌های جدول ۲ نشان می‌دهند که میانگین هویت ملی گروه قومی لر بالاتر است، اما این تفاوت در سطح حداقل ۹۵

جدول ۲- آزمون تفاوت میانگین هویت ملی پاسخگویان بر حسب هویت ملی

وضعیت قومی	تعداد موردها	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار T	سطح معنی‌داری
عرب	۳۵۰	۴۱/۵۳	۶/۷۴	-۱/۲۴	۰/۲۱۵
لر	۳۱۹	۴۲/۱۸	۶/۷۹		

جدول ۳ همبستگی بین متغیرهای مستقل را با هویت ملی گروه‌های قومی عرب و لر و کل آزمودنی‌ها نشان داده است. همچنان‌که مشاهده می‌شود، متغیرهای نگرش نسبت به جهانی شدن، سبک مذهبی، سبک موسیقایی بومی با هویت ملی دارای رابطه مثبت هستند، اما سایر متغیرها دارای رابطه منفی هستند. برای کل آزمودنی‌ها متغیر نگرش نسبت به جهانی شدن بیشترین همبستگی را با متغیر هویت ملی داشته است (Sig = ۰/۰۰۰، r = ۰/۲۷۵). همین متغیر برای گروه قومی لر نیز بیشترین همبستگی را داشته است (Sig = ۰/۰۰۰، r = ۰/۱۹۵).

جدول ۳ همبستگی بین متغیرهای مستقل را با هویت ملی گروه‌های قومی عرب و لر و کل آزمودنی‌ها نشان داده است. همچنان‌که مشاهده می‌شود، متغیرهای نگرش نسبت به جهانی شدن، سبک مذهبی، سبک موسیقایی بومی با هویت ملی دارای رابطه مثبت هستند، اما سایر متغیرها دارای رابطه منفی هستند. برای کل آزمودنی‌ها متغیر نگرش نسبت به جهانی شدن بیشترین همبستگی را با متغیر هویت ملی داشته است (Sig = ۰/۰۰۰، r = ۰/۲۷۵). همین متغیر برای گروه قومی لر نیز بیشترین همبستگی را داشته است (Sig = ۰/۰۰۰، r = ۰/۱۹۵).

جدول ۳- همبستگی بین برخی از متغیرهای مستقل با هویت ملی

لر	عرب	کل	
۰/۳۵۶**	۰/۱۹۵**	۰/۲۷۵**	آگاهی نسبت به جهانی شدن
-۰/۲۱۱**	-۰/۰۲۹	-۰/۱۲۶**	بازاندیشی
۰/۲۸۵**	۰/۱۳۹*	۰/۲۱۳**	سبک مذهبی
-۰/۱۴۲*	-۰/۱۰۹*	-۰/۱۱۲**	سبک فراغتی مدرن
-۰/۱۷۸**	-۰/۱۴۴*	-۰/۱۶۱**	سبک علمی - آموزشی
-۰/۱۷۸**	-۰/۱۴۴*	-۰/۱۶۱**	سبک اینترنتی
-۰/۰۸۲	۰/۰۰۷	-۰/۰۳۵	سبک آموزشی - هنری
-۰/۰۶۷	-۰/۱۵۵**	-۰/۱۱۰**	سبک موبایلی
۰/۰۵۰	-۰/۱۴۲**	-۰/۰۵۰	سبک مشارکت فرهنگی
۰/۱۶۴**	۰/۲۶۵**	۰/۲۱۷**	سبک موسیقایی بومی
-۰/۰۵۸	-۰/۱۳۳**	-۰/۰۹۰*	سبک ورزشی
۰/۱۴۳*	-۰/۰۵۰	۰/۰۴۲	سبک فراغتی معمولی ۲

** p < ۰/۰۱; * p < ۰/۰۵

وارد شده‌اند، اما در مدل دوم مربوط به گروه قومی عرب تنها سه متغیر وارد شده است و نهایتاً در مدل سوم شش متغیر وارد شده است. همچنان‌که مشاهده می‌شود، در میان قوم لر، سبک مذهبی، آگاهی نسبت به جهانی شدن و بازاندیشی از متغیرهای وارد شده در مدل است. این دو متغیر در مدل رگرسیونی قوم عرب تأثیرگذار نبوده‌اند. مدل رگرسیونی برای قوم لر به مدل کلی تحقیق نزدیکتر بوده است. نتایج رگرسیونی نشان می‌دهد که سبک مذهبی و آگاهی نسبت به جهانی شدن رابطه مثبت با هویت ملی داشته‌اند، اما بازاندیشی

جدول ۴ و ۵ نتایج مدل‌های رگرسیونی چند متغیره را برای کل داده و به تفکیک گروه‌های قومی نشان داده‌اند. مقدار تبیین در کل داده‌ها برابر با ۲۵/۷ درصد بوده است که نشان‌دهنده آن است که متغیرهای درون مدل تنها به همین میزان توانسته‌اند تغییرات متغیر هویت ملی را تبیین کنند. این ضریب برای گروه قومی عرب برابر با ۲۸/۸ درصد و برای گروه قومی لر ۳۴/۲ درصد بوده است. مقادیر F و سطح معنی‌داری آنها نشان می‌دهند که مدل‌های جدول برازنده هستند. در مدل اول که برای کل پاسخگویان است، ۶ متغیر

رابطه منفی با متغیر وابسته نشان می‌دهد.

جدول ۴- آماره‌های مدل‌های رگرسیونی چند متغیره برای تبیین واریانس هویت ملی

آماره رگرسیونی	کل	عرب	لر
مقدار R	۰/۵۰۷	۰/۵۳۷	۰/۵۸۴
مقدار R ^۲	۰/۲۵۷	۰/۲۸۸	۰/۳۴۲
مقدار R ^۲ تعدیل شده	۰/۲۴۷	۰/۲۷۸	۰/۳۲۴
مقدار F	۲۵/۵۶۱	۲۸/۲۹۹	۱۹/۸۰۵
سطح معنی‌دار F	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

جدول ۵- متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیون چند متغیره برای تبیین واریانس هویت ملی

Sig T	T	Beta	نام متغیرها در مرحله آخر به ترتیب ورود	
۰/۰۰۰	۶/۷۷۳	۰/۳۱۶	سبک موسیقایی بومی	کل
۰/۰۰۰	-۵/۳۶۰	-۰/۲۵۶	سبک علمی - آموزشی	
۰/۰۰۰	۵/۹۴۳	۰/۲۵۴	آگاهی نسبت به جهانی شدن	
۰/۰۰۰	۴/۰۷۷	۰/۱۸۰	سبک مذهبی	
۰/۰۰۴	-۲/۸۸۲	-۰/۱۳۱	سبک موبایلی	
۰/۰۳۰	-۲/۱۷۵	-۰/۰۹۸	بازاندیشی	
۰/۰۰۰	۸/۰۹۴	۰/۵۲۲	سبک موسیقایی بومی	عرب
۰/۰۰۰	-۵/۱۴۱	-۰/۳۳۵	سبک علمی - آموزشی	
۰/۰۰۰	-۴/۰۶۷	-۰/۲۵۴	سبک موبایلی	
۰/۰۰۰	۴/۲۰۸	۰/۲۴۵	سبک مذهبی	لر
۰/۰۰۰	۵/۹۹۶	۰/۳۳۷	آگاهی نسبت به جهانی شدن	
۰/۰۰۱	-۳/۳۸۱	-۰/۲۰۶	بازاندیشی	
۰/۰۰۰	-۴/۰۵۱	-۰/۲۵۴	سبک علمی - آموزشی	
۰/۰۲۰	۲/۳۳۸	۰/۱۴۳	سبک فراغتی معمولی	
۰/۰۳۷	۲/۰۹۵	۰/۱۲۷	سبک موسیقایی بومی	

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر به بررسی رابطه فرایند جهانی شدن و مؤلفه‌های آن با هویت ملی در بین دو گروه قومی عرب (ساکن شهر کنگان و توابع آن) و لر (شهر نورآباد ممسنی) پرداخته است. مطالعات پیشین در خصوص تحولات در هویت ملی در ایران و سایر کشورها حاکی از نتایج متناقض و بعضاً متضاد بود. گروهی معتقد بودند که جهانی شدن به تقویت هویت ملی کمک می‌کند، در حالی که دسته زیادی معتقد بودند که جهانی

شدن به کاهش و فرسایش هویت ملی در جوامع منجر می‌گردد. دسته سومی نیز به امر محلی- جهانی قائل بودند. مطالعه حاضر پس از بررسی نتایج کارهای پیشین با استفاده چارچوب نظری مستخرج از دیدگاه گیدنز و رابرتسون در خصوص جهانی شدن به آزمون سه فرضیه در مورد آگاه نسبت به جهانی شدن، بازاندیشی و سبک زندگی و رابطه آنها هویت ملی دو گروه قومی پرداخت. نتایج اولیه نشان داد که اگر چه میانگین هویت ملی لرها در مقایسه با عرب‌های مورد

فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی سبب شده است تا مردم در مناطق گوناگون از شیوه‌های زندگی، ارزش‌ها و هنجارهای رفتاری سایر مناطق جهان آگاه شوند. این امر می‌تواند به دگرگونی و یا تقویت شیوه‌های زندگی، ارزش‌ها و هنجارها بینجامد.

گیدنز معتقد است که در فرایند نوسازی، بستر هویت‌سازی دگرگون می‌شود. هر اندازه سنت، نفوذ خود را از دست می‌دهد، افراد به چک و چانه زدن بر سر گزینش شیوه زندگی خود از بین گزینه‌های گوناگون وارد می‌شوند و می‌کوشند برای رهایی از بحران هویت به منابع و ابزارهای هویت‌سازی سنتی متوسل شوند.

نتایج حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که هویت مذهبی و هویت ملی به عنوان هویت‌های ماقبل فرایند جهانی شدن با یکدیگر رابطه مثبت داشته‌اند، اما فناوری‌های نوین (در سبک‌های فراغتی نوین، اینترنتی) به عنوان مهمترین منبع تجربه با واسطه در فرایند هویت‌یابی رابطه منفی با هویت ملی داشته‌اند. همچنین، بازاندیشی مبتنی بر اراده‌گرایی با هویت ملی دارای رابطه منفی بوده است. مشاهده می‌شود که سبک‌های علمی - آموزشی، آموزشی - هنری و مشارکت فرهنگی به دلیل آنکه دارای عناصری از فناوری‌های نوین و تجربه استفاده از آنها هستند، با تجارب جهانی شدن پیوند خورده‌اند. از این رو، دارای رابطه منفی با هویت ملی بوده‌اند، اما در این میان، تنها آگاهی نسبت به جهانی شدن با متغیر وابسته دارای رابطه مثبت بوده است. این نتیجه به دلیل نوع گویه‌های به کار رفته بوده است. به عبارت دیگر، از آنجا که در این پژوهش، گویه‌های آگاهی نسبت به جهانی شدن در جستجوی این امر بوده است که تا چه اندازه پاسخگویان موافقت که اقتصاد و سرنوشت ایران با دیگر جوامع گره خورده است، لذا می‌توانسته است رابطه مثبتی با هویت ملی داشته باشد.

مطالعه بیشتر بوده است، اما این تفاوت‌ها در سطح حداقل ۹۵ درصد اطمینان قابل قبول نیست. اما نتایج به دست آمده از ضرایب همبستگی نشان داد که به جز آگاهی نسبت به جهانی شدن و سبک‌های زندگی مذهب و موسیقایی بومی سیار سبک‌ها و همچنین، بازاندیشی رابطه عمدتاً معنی‌دار و معکوسی با هویت ملی داشته‌اند. این نتایج با نتایج به دست آمده از برخی از تحقیقات پیشین همخوانی داشته است (ادواردس و سن^۱، ۲۰۰۴؛ لیبِر و ویسبرگ^۲، ۲۰۰۲؛ پوشینو، ۱۹۹۲؛ به نقل از حبیبی و همکاران، ۱۳۸۹؛ خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۸۹؛ نساج، ۱۳۸۷؛ حبیبی و همکاران، ۱۳۸۹؛ لهسایی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸؛ آموسی، ۱۳۸۴؛ عیاری، ۱۳۸۴). مدل‌های رگرسیونی نیز نشان‌دهنده آن بود که برای کل جمعیت سبک‌های موسیقایی بومی، سبک علمی - آموزشی، آگاهی نسبت به جهانی شدن، سبک مذهبی، سبک موبایلی و بازاندیشی بر روی هم نزدیک به ۲۵ درصد تغییرات هویت ملی را توضیح داده‌اند. همچنین، در میان گروه قومی عرب با چهار متغیر مستقل نزدیک به ۲۸ درصد و در میان گروه قومی لر با شش متغیر مستقل ۳۴ درصد تغییرات را توضیح داده‌اند.

با توجه به چارچوب نظری تحقیق، فرایند جهانی شدن منطبق با فرایند عام‌گرایی و همچنین، به طور خاص بازاندیشانه و منطبق بر اراده‌گرایی است. مفهوم "هویت" این دو مفهوم را با یکدیگر پیوند می‌دهد. دامنه و عمق آگاهی نسبت به جهان به عنوان یک محل واحد از اهمیت برخوردار است. جهانی شدن به میزان زیادی به مسایل مربوط به آگاهی نسبت آن مرتبط است و این نیز از جهتی به این دلیل است که آگاهی واجد فحوای بازاندیشی است.

سبک زندگی و هویت اجتماعی انسان امروزی تابع خصوصیات تجدد، شده است. پیشرفت در فناوری‌های ارتباطی به عنوان مهمترین منبع تجربه باواسطه در فرایند هویت‌یابی، تأثیری عظیم بر هویت شخصی و همچنین، بر ساختارهای روابط اجتماعی به جای گذاشته‌اند. جهانی شدن

¹ Edwards & Sen

² Liber & Weisberg.

منابع

- حبی، اکرم؛ آذر فتحی، اسکندر و محمدبخش، بهمن. (۱۳۸۹). «جهانی شدن و هویت‌های محلی و جهانی دانشجویان (مطالعه موردی: دانشگاه تبریز)»، *فصلنامه تحقیقات فرهنگی*، ۳(۲)، صص ۱۰۱-۱۲۱.
- حکیمی، رویا. (۱۳۹۰). «نقش شبکه‌های اجتماعی بر هویت (مطالعه‌ای موردی روی فیس‌بوک و کاربران کرد)»، *مجله جهانی رسانه*، ش ۱۱، صص ۱-۱۵.
- خبرگزاری مهر. (۱۳۹۲). جدیدترین آمار از ضریب نفوذ اینترنت در ایران/ معرفی ۵ استان دارای بالاترین کاربرد، کد خبر: ۲۰۹۳۲۶۵، تاریخ مخابره: ۱۳۹۲/۴/۱۸ - ۱۲:۰۲.
- خواجه‌نوری، بیژن و روحانی، علی و هاشمی، سمیه. (۱۳۸۹). «سبک زندگی و هویت ملی (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر شیراز)»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۴(۴۴)، صص ۱۲۷-۱۵۲.
- خواجه‌نوری، بیژن. (۱۳۸۵الف). *بررسی رابطه مؤلفه‌های جهانی شدن و مشارکت اجتماعی زنان*، مطالعه موردی: تهران، شیراز و استهبان. رساله دکتری دانشگاه شیراز.
- خواجه‌نوری، بیژن. (۱۳۸۵ب). «بررسی تأثیر فرآیند جهانی شدن بر تقسیم کار خانگی، مورد مطالعه: زنان متأهل در شهرهای تهران، شیراز و استهبان» (۱۳۸۵)، *دانشگاه فردوسی مشهد*، ۳(۲)، صص ۱-۲۳.
- خواجه‌نوری، بیژن و مقدس، علی اصغر. (۱۳۸۴). «جهانی شدن و تغییر هویت اجتماعی زنان، بررسی موردی در دو شهر شیراز و استهبان»، *مطالعات زنان*، ۳(۷)، صص ۵-۳۲.
- ذکایی، محمدسعید. (۱۳۸۳) «جوانان و فراغت مجازی»، *فصلنامه مطالعات جوانان*، ۲(۶)، صص ۲۶-۴۵.
- رابرتسون، رونالد. (۱۳۸۲). *جهانی شدن*، مترجم: ک. پولادی، تهران: نشر ثالث.
- رجبلو، علی. (۱۳۸۹). «جهانی شدن و باز اندیشی الگوهای ابادری، یوسف و چاوشیان، حسن. (۱۳۸۱). «از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی»، *نامه علوم اجتماعی*، ۵(۲۰)، صص ۳-۲۷.
- احمدزاده، مصطفی. (۱۳۸۶). *جهانی محلی شدن و هویت کردی: مطالعه موردی شهر مهاباد*، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- احمدی، حمید. (۱۳۷۸). *قوم‌گرایی در ایران از افسانه تا واقعیت*، تهران: نشر نی.
- احمدی، حمید. (۱۳۸۶). «مدخلی بر واکاوی پدیده قوم‌گرایی در سپهر جهانی شدن، (تجربه منطقه‌ای ایران، ترکیه و عراق)»، *مجله سیاست خارجی*، ۱، ۳، ۹-۳۴.
- افتخاری، اصغر. (۱۳۷۸). «ظرفیت طبیعی امنیت (مورد مطالعاتی قومیت و خشونت در ایران)»، *فصلنامه مطالعات راهبردی*، ش ۶ و ۵، صص ۲۳-۶۲.
- آموسی، مجنون. (۱۳۸۴). «بررسی احساس تعلق به هویت ملی و قومی در بین جوانان شهر پیرانشهر»، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- بهکیش، مهدی. (۱۳۸۱). *اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن*، تهران: نشر نی.
- توسلی، غلامعباس و قلی‌پور، سیاوش. (۱۳۸۶). «جهانی شدن و هویت فرهنگی قوم لک»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ش ۳، صص ۸۱-۱۰۴.
- جلایی‌پور، حمیدرضا و قنبری، علی. (۱۳۸۸). «بررسی هویت ملی و ارزش‌های جهانی شدن با تأکید بر ایرانیان عرب زبان»، *پژوهش نامه علوم اجتماعی*، ۳(۲)، صص ۱۶۵-۱۸۸.
- جمالی، مصطفی. (۱۳۸۲). *جهانی شدن و دین (مجموعه مقالات)*، تهران: نشر روزنه.

- دوستی دختران و پسران»، *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ش ۲، صص ۷۳-۹۲.
- رحمت‌آبادی، الهام و آقابخش، حبیب. (۱۳۸۵). «سبک زندگی و هویت اجتماعی جوانان»، *فصلنامه رفاه اجتماعی*، ۵ (۲۰)، صص ۲۳۵-۲۵۳.
- ساعی ارس، ایرج. (۱۳۸۵). *جهانی شدن ملیت و هویت قومی در قوم آذری*، پایان نامه دکتری جامعه‌شناسی، تهران.
- شیخی، غفور. (۱۳۸۷). گرایش‌های قومی در ایران (مطالعه مورد استان آذربایجان غربی ۳، بررسی‌های علوم اجتماعی و مباحث پژوهشگری، <http://searches.blogfa.com/post-65.aspx>.
- عبدالهیان، حمید. (۱۳۸۳). «نسل‌ها و نگرش‌های جنسیتی: سنجش آگاهی از تعارض در نگرش‌های جنسیتی»، *مجله پژوهش زنان*، ۲ (۳)، صص ۵۷-۸۴.
- عیاری، آذرنوش. (۱۳۸۴). *هویت قومی در اینترنت، بررسی عملکرد اینترنتی گروه‌های قومی آذری، بلوچ، ترکمن، عرب خوزستان و کرد*، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد انسان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- فاضلی، محمد. (۱۳۸۲). *مصرف و سبک زندگی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.*
- قلی‌پور، سیاوش. (۱۳۸۴). *جهانی‌شدن و هویت قومی (مطالعه تجربی: قوم لک در ایران)*، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
- گرگی، عباس. (۱۳۸۵). «اینترنت و هویت»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۷ (۱)، صص ۵۳-۶۹.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷). *جامعه‌شناسی*، (م. صبوری، مترجم). تهران: نشرنی. چاپ سوم.
- _____ . (۱۳۷۸). *تجدد و تشخیص، جامعه و هویت شخصی*
- در عصر جدید، ترجمه: ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.
- _____ . (۱۳۷۹). *جهان رها شده*. (ع. سعیدی، مترجم). تهران: نشر توسعه.
- لهسایی‌زاده، عبدالعلی. مقدس، علی‌اصغر و مجتبی تقوی نسب. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل داخلی مؤثر بر هویت قومی و هویت ملی در میان اعراب شهرستان اهواز»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال بیستم، ش ۱ (۳۳)، صص ۴۵-۷۰.
- میرمحمدی، داوود. (۱۳۸۱). «جهانی شدن: ابعاد و رویکردها»، *فصلنامه مطالعات ملی*، ۳ (۱۱)، صص ۵۹-۸۴.
- میرفردی، اصغر. (۱۳۷۹). *فرایند نوسازی و پیامدهای آن در شهرستان ممسنی*، پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز.
- نساج، حمید. (۱۳۸۷). «جهانی شدن و هویت اقوام ایران (با تأکید بر مؤلفه‌های زبان و آداب و رسوم)»، *دو فصلنامه تخصصی «پژوهش سیاست نظری»*، ش ۵، صص ۱۲۹-۱۵۶.
- هال، استوارت. (۱۳۸۳). *بومی و جهانی: جهانی شدن و قومیت*، ترجمه: بهزاد برکت، ارغنون، ۲۴: صص ۲۳۹-۲۶۲.
- Ariely, G. (2012) "Globalization, Immigration and National Identity: How the Level of Globalization Affects the Relations between Nationalism, Constructive Patriotism and Attitudes Toward Immigrants?", *Group Processes Intergroup Relations*, Vol. 15(4), pp. 539-557.
- Edwards, M. Sen, G. (2004) " NGOs, Social Change and the Transformation of Human Relationships: A 21st-Century Civic Agenda", *Social ch. Pdf*, M.Edwards@fordfound.org,<
<http://www.futurepositive.org/docs/social.pdf>> . pp. 1-25.
- Giddens, A. (1990) " *The Consequences of*

- Modernity*", Stanford University Press.
- Harvey, D. (1990) "*The Condition of Postmodernity*", Blackwell. Liber, J. R., Massachusetts: Blackwell.
- NRO – Frauenforum. (2002) "*Social, economic and environmental sustainability from a gender perspective.*", 14 Issues to tackle, [Online]. <http://www.genderandtrade.net/Europe/WIDE-Joburg.pdf>.
- Pluss, C. (2005) "Constructing Globalized Ethnicity, Migrants From India in Hong Kong", *International Sociology*, Vol. 20, No.2, pp. 201-224.
- Prevos, P. (2004) "*Cultural Identity, Function of Social Science*", "Sydney", Maquarie University.
- Sasaki, Masamichi. (2004) "Globalization and National Identity in Japan", *International Journal of Japanese Sociology*, No. 13, PP. 69-87.
- Sklair, L. (1999) "Competing Conception of Globalization", *Journal of World Systems Research*, Vol. 2, PP. 143-163.
- Weisberg, E. R. (2002) "Globalization, Culture and Identities in Crisis", *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol. 16, No.2, pp. 273-296.

Archive of SID